

Чеботарьов В.А.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ РЕГУЛЯТОРНОЇ ПОЛІТИКИ ІННОВАЦІЙНИХ СТРУКТУРНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ

У статті на підґрунті розкриття змісту дефініцій «структура», «трансформація», «синергетика» та «інновація» доводиться необхідність розгляду суспільного розвитку як цілісних трансформаційних перетворень. Обґрунтовано, що з метою формування прогресивного розвитку агрегатів макро- і мікрорівнів методологічними засадами державної регуляторної політики слід виокремити „інноваційно-структурні процеси”. Наведено дефініцію, сутнісні риси цієї нової загальнонаукової категорії та принципову схему розвитку інноваційно-структурних перетворень у часі та просторі.

Ключові слова: методологія, інновація, структура, синергетика, трансформація, інноваційно-структурні процеси, державна регуляторна політика.

Постановка проблеми. Узагальнення соціально-економічного та політичного розвитку України протягом останніх десяти-п'ятнадцяти років дає всі підстави зазначити, що наша країна увійшла в стадію інституціональних зламів. Вони об'єктивно зумовлюють як потенційні системні загрози, так і унікальні можливості прогресивного економічного розвитку з оформленням правового демократичного громадянського суспільства. Сучасний військовий конфлікт на Донбасі та сукупність природничо-технологічних змін суттєво загострюють такі виклики. Задля елімінування загроз та реалізації можливостей теорія пізнання має опрацювати комплексну методологічну проблему, яка поєднує дві складові: дослідження загальнотеоретичного змісту структурних трансформаційних процесів та обґрунтування концептуальних підходів щодо формування прогресивної сталої довгострокової тенденції їхнього інноваційного розвитку. Лише таке теоретико-методологічне підґрунтя в змозі забезпечити опрацювання ефективної соціально-відповідальної державної регуляторної політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різноманітні питання інноваційних й структурних перетворень у зарубіжній та вітчизняній науці найбільш ґрунтовно розробку отримали в працях А. Гальчинського [2], Ю. Кіндзерського [4], В. Ляшенка [5], Р. Нельсона [6], Д. Норта [7], О. Фіхтера [18]. Однак, такі продуктивні розробки є поодинокими. До того ж, є наявним брак досліджень саме методологічного характеру, аспекти інноваційного розвитку та структурних перетворень, як правило, традиційно розглядаються у якості невзаємопов'язаних.

Формулювання цілей статті. Метою статті є розробка методології дослідження інноваційно-структурних перетворень як цілісної філософсько-економічної проблеми.

Опис основного матеріалу дослідження. Надбання світової науки дають підстави дійти такого висновку: у якості основи опрацювання першої складової зазначеної проблеми слід обрати теорію розвитку, а в більш конкретному її визначенні – теорію структурної трансформації. Щодо подальшого аналізу, то його доцільно здійснювати в контексті теорії синергетики: саме вона предметом дослідження має розгляд динамічного характеру процесів розвитку структур. Щодо другої складової, то основою розробки питань формування прогресивних перетворень цілком обґрунтовано необхідно визнати теорію інновацій. Методологічні засади опрацювання підходів стосовно формування прогресивних тенденцій розвитку інноваційних структурних трансформаційних перетворень мають включати такі три взаємопов'язані блоки проблем: теорію структурної трансформації, теорію синергетики та теорію інновацій.

Світовою наукою накопичено величезний обсяг матеріалу щодо теорії структурних трансформацій. Зазначене зумовлює необхідність аналізу цих питань, передусім як загальнонаукових. Його завдання – побудова цілісної теорії прогресивних змін у здійсненні інноваційних структурних перетворень. Цілком природно, що вихідними засадами розробки теорії структурних трансформацій є дослідження сутності понять „структура” та „трансформація”. Основу явищ і процесів, відображених категорією „структура”, становить якісна визначеність елементів, зумовлена властивостями структури як цілого. У сучасній гносеології „структура” є загальнонауковим поняттям, оскільки її застосовують у всіх галузях наукового знання, які передбачають аналіз досліджуваних об'єктів як систем. Останнє визначається тим, що структура та

структуризація є сутнісними характеристиками будь-якого об'єкта як системи. Структура розкриває організацію, архітектуру системи: її елементи, внутрішні зв'язки та функціональні взаємозалежності з іншими системами.

Фундаторами теорії трансформації по праву вважають відомих учених: лауреата Нобелівської премії Анрі Бергсона (Франція) та Семюеля Александера (Англія). Розробку цієї проблеми вони здійснювали в межах концепції еволюціонізму, яка багато в чому визначила розвиток суспільно-політичного життя країн Заходу впродовж не тільки ХХ, а й нинішнього сторіччя. Ідея А. Бергсона про життя, яке він розумів як певну цілісність та безперервну мінливість станів, стала засадничою для введеного ним у науковий обіг поняття „творча еволюція”. Це поняття детермінує сутність гіпотези трансформізму, яка „...має велику ймовірність”. „...мова трансформізму стає тепер обов'язковою для філософії..., його утвердження стає обов'язковим для науки”. Сама ж ця мова „...стає сумісною з доктриною окремих актів творіння” [1, с. 3 – 4, 31]. Процес розвитку: еволюційна трансформація, згідно з А. Бергсоном, постає як постійне виникнення й прирощування нового. Сама еволюція виступає як діяльність поступовості, „безперервна творчість” і „життєвий прорив”. При цьому якісною характеристикою еволюційних процесів є їхній розвиток у часі. Зміст праць А. Бергсона, передусім такого твору, як „Творча еволюція” [1], однозначно свідчить: їх автор усвідомлював, що відкритий ним принцип еволюційного трансформізму, обов'язковими моментами якого є „акти творіння”, стане засадничим для філософської системи майбутнього, науки про розвиток світу. Разом з тим учений розумів, що його теорія вимагає поглиблення й додаткової аргументації. Багато в чому це вдалося здійснити С. Александеру, який працював у ті ж самі роки, але паралельно. На відміну від А. Бергсона, він уявляв розвиток, так би мовити, у системі координат „простір – час”. Іншими словами, сутнісними рисами еволюційного трансформізму він визнавав не тільки часові, а й просторові характеристики. Отже усі зміни, згідно з С. Александером, мають якісно відмінні риси. Одні – „результанти” – ті, що можуть бути передбачені. Інші – „емердженти” – є непередбачуваними [17].

З'ясувавши зміст вихідних постулатів, розкриємо внутрішню природу структурних трансформацій. Оскільки структура становить якісну визначеність елементів і сукупність зв'язків між ними в межах цілого, то елементи й структура взаємно зумовлюють одне одного. Система відносин і зв'язків між елементами задаються їхніми якісними властивостями. Разом

з тим, властивості та якісні характеристики елементів залежать від структури, отже, від системи зв'язків між елементами. Таким чином, зміна елементів, тим більш – їхніх якісно-кількісних параметрів, призводить до змін структури. Поява структури з новими якісними характеристиками не може не викликати змін властивостей елементів. Такого роду зміни та перетворення відбуваються постійно й безперервно. Проте існує поріг усталеності структури – її своєрідної несприйнятливості до змін. Він визначається природою елементів, один з яких (або група) детермінує систему зв'язків між елементами й силу цих зв'язків, отже, і якість самої структури. Оскільки структура взаємодіє з іншими, то такий поріг усталеності не може не позначатися й на взаємодії структур.

Наявність детермінантного елементу структури, система зв'язків між її елементами, а також взаємодія з іншими структурами визначають генезу трансформаційних процесів структур, а також їхню функціональну спрямованість. Властивість еволюційності, як наслідок, надає структурній трансформації властивість усталеності. Разом з тим саме усталеність передбачає етапність еволюційних перетворень, їхню стадіальність. Перехід від одного етапу до іншого призводить до зміни зв'язків та відносин і між елементами, й у взаємодії останніх зі структурою як цілим. Доки зміни не руйнують поріг усталеності структури, вона перебуває в незмінному якісному стані. Проте кількісне накопичення змін на певному їх етапі (або стадії) зумовлює руйнування порога усталеності структури. Такі зміни посилюють її невідповідність з новими властивостями елементів та зв'язками між ними. Подібного роду, згідно з Гегелем, „якісно визначена кількість” [3, с. 157] призводить до нової міри структурних трансформацій: відбувається перетворення старої структури в нову. Відповідно, змінюються якісна визначеність елементів, система зв'язків між ними й з'являються нові функціональні взаємозалежності з іншими структурами. Перехід у нову міру може супроводжуватися включенням до попередньої структури нових елементів і втратою елементів старої структури. Зміст такої „комбінаторики” програмується стадіальністю перетворень і порогом усталеності структури.

При цьому зміни та перетворення розгортаються як у просторі, так і у часі. Для одних типів структур переважними є просторові (синхронні) трансформаційні процеси, для інших – часові (діахронні). Разом з тим, властивість цілісності структури визначає єдність синхронних та діахронних перетворень. Аналогічно до цього система зв'язків і відносин

між елементами структури, рівень порога її усталеності та взаємодія з іншими структурами, отже, функціональна спрямованість трансформаційних процесів, зумовлюють імовірність і висхідних, і низхідних – прогресивних або регресивних – змін у межах певних часових періодів у ході структурних трансформацій. Стадіальність еволюційних змін, єдність синхронних і діахронних перетворень, а також висхідних й низхідних ліній розвитку визначають динамізм структурних трансформацій об'єктів, явищ та процесів матеріального й духовного світу. Існування кожного об'єкта (явища або процесу) як структури детермінує структуру еволюційних змін.

Оскільки зміни „проектуються” на об'єкт, то структурні трансформації є об'єктивними. Сама ж стадіальність розвитку виявляє себе в такому. На першій фазі еволюційні процеси, які супроводжуються зміною кількості елементів структури та властивостей зв'язків (відносин) між ними, не викликають її якісних перетворень. Надзвичайно важливими в цьому випадку є характер і сила впливу навколишнього середовища на перебіг змін у межах структури, а в остаточному підсумку – на поріг її усталеності. Накопичення змін, що наближається до межі міри, але не переходить її, призводить до виникнення стану нестійкої рівноваги структури. Це – рубікон еволюційних змін. За умови їхнього подальшого накопичення відбувається руйнування порога усталеності структури, що означає „входження” в другу фазу трансформаційних перетворень. У її межах взаємно переплітаються та існують одне через одного зміни подвійного роду: руйнується стара структура й конституюється нова. Останнє супроводжується виникненням протиріч, які за умов такої подвійності, а саме – взаємозумовленості старого, що руйнується, та нового, що народжується, мають різні вектор, силу та швидкість наростання. Це може призводити до виникнення деструктивних проявів. На другій фазі елементи утворюваної структури „набувають” свою якісну визначеність і вибудовується нова система зв'язків між ними. Водночас устанавлюються функціональні взаємозалежності із зовнішнім середовищем та іншими структурами (у певному розумінні можна говорити, що сукупність процесів на цій фазі й становить структурну трансформацію у вузькому значенні цього поняття). Перетворення старої структури в нову, таким чином, охоплює всі властивості структури як такої, отже - має системну характеристику. Утвердження подібної нової системності означає ніщо інше, як вибудовування нової ієрархічності протиріч, визначених якісними параметрами структури. Як

тільки вибудовується й закріплюється така нова ієрархія протиріч, структурне трансформування входить у третю фазу: стан відносно усталеної рівноваги та стабільної еволюційної мінливості.

Таким чином, три виокремлені фази в ході структурного трансформування не характеризуються жорсткою однозначною розмежованістю. Останнє визначене еволюційністю та постійним накопиченням змін. При цьому розгортання сукупності зазначених перетворень не виключає елементів усталеності структурних трансформацій, що впливає із структури як такої та наявності порога її усталеності. Еволюційність містить усталену відносну (інваріантну) стабільність структурного трансформування, а отже його відносну дискретність. У межах деяких виокремлених фаз, певних часових періодів і на певних просторах трансформування не виключає виникнення локальних диференційних проявів, які „стимульовані” властивістю інваріантності. Несформована система протиріч та їхня різноспрямованість, що характерно для другої фази, а також вплив навколишнього середовища та інших структур і властивість стохастичності в комплексі призводять до імовірності деструктивних змін. Вони можуть викликати відтворюваність раніше „пройдених” фаз (стадій або рівнів) структурного трансформування. Проте принцип постійного (неперервного) накопичення еволюційних змін як таких в остаточному підсумку зумовлює інтегральний характер загального перебігу перетворювальних процесів структурного трансформування.

Отже з'ясування змісту вихідних постулатів та аналіз перебігу розвитку структурних трансформацій дозволяють виокремити їхні сутнісні характеристики. Такими є: інтегральна спрямованість постійно накопичуваних еволюційних перетворювальних процесів; єдність дії в ході структурних трансформацій принципів детермінізму й розвитку, а також властивості стохастичності; багатобічність та ієрархічність еволюційних змін; єдність синхронних та діахронних перетворень; імовірність висхідних (прогресивних) та низхідних (регресивних) ліній розвитку в межах певних часових періодів; наявність міри, рівнів складності та багатофазності трансформацій у межах локальних просторових та часових „характеристик”; відносна інваріантність, імовірність відтворюваності пройдених фаз та деструктивності структурних трансформацій.

Визначення сутнісних характеристик та категоріального апарату теорії структурних трансформацій дають можливість розробки концептуальних підходів щодо їх здійснення стосовно об'єктів як макроекономічного, так і мікроекономічного рівнів. Вихідним моментом

обґрунтування таких концептуальних підходів є конкретизація поняття „структура” в контексті трансформаційних соціально-економічних перетворень. Сам зміст цього поняття включає низку складових: економічну, соціальну, правову, політичну тощо. Так, економічний аспект трансформаційних перетворень включає зміни у виробничо-технічній, організаційно-економічній, технологічній, управлінській, галузевій, ресурсній, збутовій, демографічній, професійно-кваліфікаційній тощо структурах об’єкта. Однак, оскільки високорозвинуті структури мають, як було з’ясовано, елемент (їх групу, набір тощо), котрий детермінує або структуроутворює її, остільки завжди виділяється одна зі складових, яка визначає існування й функціонування об’єкта, а отже і його трансформацію. Саме структуроутворювальний елемент формує поріг стійкості структури. Він „зв’язує” структуру, ніби „притягує” всі інші її елементи й за допомогою визначальної дії на них задає систему відносин між її частинами (підструктурами або блоками). А далі – функціональну взаємозалежність з іншими структурами й, за підсумком, – з навколишнім середовищем. Природно, при цьому постійно відбувається вплив навколишнього середовища й на структуроутворювальний елемент. Інша справа, що сила впливу структуроутворювального елемента вища, тому він і має статус визначального.

Щодо теорії синергетики в межах аналізованої проблематики вважаємо за необхідне виділити таке. Насамперед, виходячи з аналізу трансформаційної економіки, використання саме синергетики може бути найбільш плідним у розкритті його суті, оскільки остання, за словами її засновника – німецького вченого Г. Хакена, постає як „... дослідження загальних закономірностей, які діють у системах, що складаються з окремих частин”. Одразу ж, доповнюючи таке розуміння синергетики, Г. Хакен підкреслює, що коли „... йдеться про виникнення нових структур – постає питання про синергетику” [11, с. 114]. А саме, до виникнення нової соціально-економічної структури суспільства й призводять трансформаційні перетворення. Наведені вище якісні ознаки трансформаційних процесів перехідної системи цілком логічно за багатьма ознаками є близькими з основними положеннями синергетики. З десяти ключових положень Г. Хакена визначимо наступні п’ять, які є особливо цінними щодо аналізу трансформаційної економіки й обґрунтування засад державного регулювання відповідних відтворювальних процесів:

«Досліджувані системи складаються з кількох або багатьох однакових, або різнорідних частин,

які знаходяться у взаємодії одна з одною. Ці системи є нелінійними. Ці системи піддаються внутрішнім та зовнішнім коливанням. Трапляються якісні зміни. Виникають просторові, часові, просторово-часові або функціональні структури» [8, с. 58].

Показово, що Г. Хакен у якості найбільш важливих галузей застосування синергетики визначив саме аналіз економічних процесів: „Для подальшого дослідження існує, безсумнівно, величезна кількість проблем... До них належить ... більш скрупульозне дослідження економічних процесів, які є значною мірою складними й одночасно кооперативними, тобто синергетичними” [8, с. 59 – 60].

Складність трансформаційних процесів, імовірність при цьому й висхідних, і спадних ліній, безпосередній вплив цих перетворень на соціальні, правові, політичні тощо відносини зумовлює необхідність формування прогресивної спрямованості розвитку економічної структури суспільства. Обґрунтування такої тенденції на новітніх засадах має на меті теорія інновацій

Дослідження проблематики інновацій передбачає виокремлення, насамперед, її сутнісних характеристик. Однією з головних, якщо не найголовнішою такою характеристикою, є імпульсивність або хвилеподібність інновацій. Сказане належить до „розгортання” й окремо взятого інноваційного циклу, і до періодичності „спалахів” або „появи” інновацій. Останнє постає сутнісною властивістю як технічної (технологічної), так і соціальної (суспільної) систем. Методологічним підґрунтям такого твердження є ідея видатного українського вченого М. І. Туган-Барановського щодо циклічності як внутрішньої властивості будь-якої виробничої системи.

Вважаємо за необхідне визначити витoki розгортання інноваційної діяльності: продукування самої ідеї – „інвенції”, яка лише на наступному етапі знаходить своє втілення в нових об’єктах: „новації”, а далі – у „нововведенні”. Явища й процеси, відображені в останніх двох поняттях, відрізняються за своїм змістом, мають свої якісно-відмінні риси, тому категорії „новація” й „нововведення” неприпустимо ототожнювати.

У літературі є панівною думка, що пальма першості в уведенні в науковий обіг категорії „інновація” й розробці цієї проблеми належить Й. Шумпетеру. В обґрунтуванні цієї тези робиться посилання на його головну працю „Теорія економічного розвитку”. Дійсно, у цій фундаментальній роботі багато уваги приділено дослідженню місця й ролі науково-технічних досягнень у суспільному розвитку, значущості діяльності осіб щодо їхнього втілення у виробництво, з’ясування залежності змін у

соціальному розвитку від перетворень у матеріально-опредметненій структурі. З найбільшою повнотою ці питання висвітлено в першому та шостому розділах [16]. Проте, якщо бути термінологічно коректним, відзначимо, що, розкриваючи зміст цих проблем, Шумпетер узагалі не використав категорію „інновація”. Він оперує виключно поняттями „новшество” і „нововведення”. В аргументації правомірності ототожнювання цих категорій між собою та з категорією „інновація” посилення на Й. Шумпетера не є виправданим не тільки за суттю, а й за формальною ознакою: вона взагалі не згадується в його головній праці щодо цієї проблематики, навіть відсутня в предметному покажчику до неї [16]. Дійти такого висновку дозволяє й дослідження зазначеної праці Й. Шумпетера мовою оригіналу. В його іншій фундаментальній праці „Капіталізм, соціалізм і демократія” використовується поняття „creative destruction” [19]. Найбільш адекватним перекладом цього терміну є категорія „креативна деструкція”, можливо – „творче перетворення”. Однак, аж ніяк „creative destruction” не може бути визначено поняттям „інновація”.

Достатньо порівняти роки першого видання роботи Туган-Барановського „Промислові кризи в сучасній Англії, їх причини і вплив на народне життя” (1894 р.) і першого видання шумпетерівської роботи „Теорія економічного розвитку” (1912 р.), щоб по-новому осмислити внесок М. І. Туган-Барановського в постановку проблеми інновацій. Є всі підстави вважати, саме магістерська дисертація М. І. Туган-Барановського „Промислові кризи в сучасній Англії, їх причини і вплив на народне життя” [9] є вихідним методологічним підґрунтям постановки теорії інновацій в історії світової науки. При цьому слід враховувати, що в другому виданні магістерської роботи М. І. Туган-Барановського „Промислові кризи. Нарис із соціальної історії Англії” (автор у Вступі визначав, що воно є докорінно – на дві третини переробленим) аспекти щодо інноваційності в розвитку соціально-економічної системи вже було виключено [10]. Окремі положення першої частини другого видання магістерської роботи, особливо першого та шостого розділів, дають певні підстави зазначити, що М. І. Туган-Барановський планував присвятити їм окрему працю (подібного роду припущення потребують економіко-бібліографічних досліджень).

Методологія наукового пізнання ставить питання стосовно визначення опорних точок зазначеної лінії зв'язку. Таке визначення для категорії „інвенція” постає як продукування нового знання. Визначальними чинниками

формування інвенції є структура економічного агрегату, попит ринку й розвиток науково-технічного прогресу. Для категорії „новація” найбільш повним визначенням слід вважати поняття – „новий зразок”. Для категорії „нововведення” – „виробниче освоєння”. Для категорії „інновація” – „комерціалізація результатів цієї діяльності”. Якщо спробувати конкретизувати характеристику явищ, які розкриваються в цих дефініціях, то для першого терміна вона постає як ідея, задум; для другого – агрегат, технологія, спосіб (найбільша застосованість того чи іншого поняття впливає із специфіки певної сфери діяльності); для третього – упровадження, запуск; для четвертого – масове використання з метою отримання комерційної вигоди. У процесі втілення „інвенції” в „новації”, „новації” в „нововведенні”, а „нововведення” в „інновації” відображається діалектика взаємопереходу опредметнених та розпредметнених дієвих здібностей людини. Ігнорування такої властивості не є виправданим ані з методологічного, ані з практичного погляду.

Цілковито логічним є те, що розвиток продуктивних сил і суспільних відносин зумовлює діалектику подальшої „розбудови” інноваційного процесу та його збагачення структурними трансформаційними перетвореннями з подальшим становленням їхньої неподільної єдності (рис. 1). Саме опредметнення впливу чинників інвенції та її послідовне втілення в новації, нововведенні та інновації призводить до формування нової якісної єдності інноваційного процесу та трансформаційних перетворень у часі й у просторі. Наведена принципова схема розгортання цілісних інноваційно-структурних процесів містить три фази перетворень, котрі у своїй сукупності виступають як висхідний розвиток за спіраллю.

Зміст проблеми інновацій щодо трансформаційного перехідного суспільства зумовлює необхідність синтезу підходів дослідження, використовуваних у межах теорій структурної трансформації, синергетики та інновацій. Таке поєднання ніякою мірою не є еkleктикою. Це – реалізація міждисциплінарного підходу, який постає сутнісною рисою сучасної теорії пізнання. Відповідно до реалізації цього підходу його слід відобразити в категоріальному вигляді. Вищенаведені сутнісні риси трансформаційних процесів перехідної економіки і змістовні ознаки теорій структурної трансформації, синергетики та інновацій є підґрунтям аргументації необхідності й правомірності введення в обіг нової загальнонаукової категорії „інноваційно-структурні процеси”.

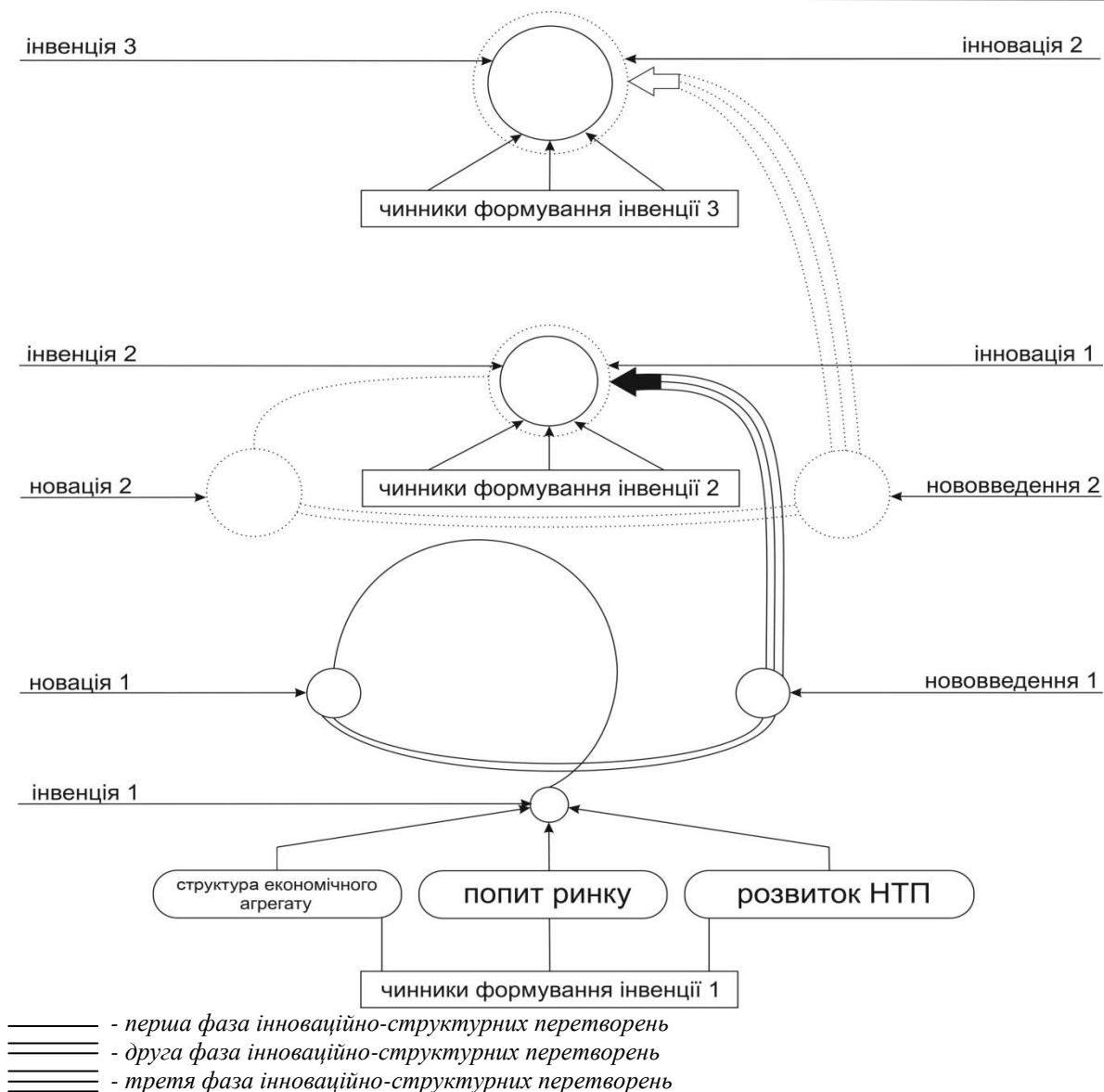

Рис. 1. Принципова схема розвитку інноваційно-структурних процесів у часі та просторі*

* Розроблено автором

Інноваційно-структурні процеси це – сукупність якісно визначених динамічних перетворень на новітніх засадах, які характеризуються формуванням прогресивних чинників функціонування структури й призводять до підвищення рівня її організації та виникнення принципово нових взаємозумовленостей складових розвитку.

Сукупність методологічних, науково-теоретичних й методичних аспектів щодо розгорнутої характеристики поняття „інноваційно-структурні процеси”, доведення гносеологічної правомірності його введення в сучасну систему категорій та економіко-математична оцінка явищ і процесів, які відбиваються даною дефініцією згідно з законодавством України, є об’єктами інтелектуальної власності автора [14; 15].

Запропонований підхід щодо доцільності й прийнятності використання інноваційно-структурних перетворень у якості теоретико-

методологічного підґрунтя практичного здійснення регуляторних заходів доведено стосовно економічних агрегатів як мікро-, так і макрорівнів [12; 13].

Першочерговим завданням практичного характеру щодо здійснення структурних трансформаційних перетворень на інноваційних засадах є опрацювання заходів стосовно впровадження та поширення новітніх технологій. Однак цей аспект проблеми передбачає розв’язання сукупності методологічних питань щодо визначення самого типу стратегій. З наявних у світовій практиці типів („переносу”, „запозичення” та „нарощування”) більш прийнятним для України буде органічне поєднання перших двох стратегій: використання існуючого власного науково-технічного доробку та зарубіжних розробок, інтегрування фундаментальної й прикладної науки з метою формування потужного інноваційного потенціалу та його масового системного

застосування задля проведення докорінних структурних перетворень національної економіки.

Перспективи подальшого опрацювання даної проблеми полягають у розробці практичних заходів державної регуляторної

політики, спрямованих на реалізацію інноваційних структурних перетворень конкретних економічних агрегатів макро- та мікрорівня відповідно до сучасної кон'юнктури зовнішнього і внутрішнього ринків.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бергсон А. Творческая эволюция / А. Бергсон. – М.; СПб, 1914. – 244 с.
2. Гальчинський А. Лібералізм – еволюційні трансформації / А. Гальчинський // Економіка України. – 2010. – № 6. – С. 23 – 34.
3. Гегель Г. В. Ф. Энциклопедия философских наук: в 3-х т. / Г. В. Ф. Гегель. – М.: Мысль, 1974. – Т. 1. – 257 с.
4. Кіндзерський Ю.В. Промисловість України: стратегія і політика структурно-технологічної модернізації: монографія / Ю.В. Кіндзерський; НАН України, ДУ „Ін-т екон. та прогноз. НАН України”. – К., 2013. – 536 с.
5. Ляшенко В.І. Україна ХХІ: неіндустріальна держава або „крах проекту”? : монографія / В.І. Ляшенко, Є.В. Котов; НАН України, Ін-т економіки пром-сті; Полтавський ун-т економіки і торгівлі. – Київ, 2015. – 196 с.
6. Нельсон Р. Эволюционная теория экономических изменений / Р. Нельсон, С. Уинтер. – М.: Финстатинформ, 2000. – 436 с.
7. Норт Д. Институції, інституційна зміна та функціонування економіки / Д. Норт. – К.: Основи, 2000. – 198 с.
8. Синергетике – 30 лет. Интервью с профессором Г. Хакеном // Вопросы философии. – 2000. – № 3. – С. 53-61.
9. Туган-Барановский М. Промышленные кризисы вЪ современной Англии, ихЪ причины и влияние на народную жизнь / М. Туган-Барановский. – СПб., 1894. – 314 с.
10. ТуганЪ-Барановскій М. Промышленные кризисы. Очерк изЪ социальной истории Англии / М. ТуганЪ-Барановскій. – 2-е перераб. изд. – СПб.: СкладЪ изданий и книжный магазинЪ О. Н. Поповой, 1900. – 332 с.
- 11.Хакен Г. Синергетика / Г. Хакен. – М.: Мир, 1980. – 404 с.
- 12.Чеботарьов В.А. Інституціональні та природничо-кліматичні чинники формування маркетингової політики агрохолдингів / В.А. Чеботарьов // Теоретичні та прикладні питання економіки. – 2015. – № 1 (30). – С. 214 – 223.
- 13.Чеботарьов В. А. Державна регуляторна політика інноваційної структурної трансформації харчової та переробної промисловості: монографія / В. А. Чеботарьов. – Луганськ: ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”, 2011. – 448 с.
- 14.Чеботарьов В. А. Методологія визначення поняття „Інноваційно-структурні процеси” та його класифікація як загальнонаукової категорії. Свідectво Міністерства освіти і науки України про реєстрацію авторського права № 38516 від 27.05.2011 р. // Офіційний бюлетень. – 2011. – № 25. – С. 97.
- 15.Чеботарьов В. А. Специфікація інноваційно-структурних процесів та основи їх економіко-математичної оцінки в соціально-економічній сфері. Свідectво Департаменту інтелектуальної власності Міністерства освіти і науки України про реєстрацію авторського права № 38517 від 27.05.2011 р. // Офіційний бюлетень. – 2011. – № 25. – С. 97-98.
16. Шумпетер Й. Теория экономического развития / Й. Шумпетер. – М.: Прогресс, 1982. – 455 с.
17. Alexander S. Space, Time and Deity / S.A. Space. – London, 1927. – Vol. II. – 353 p.
18. Fiechter Oliver. Die Wirtschaft sind wir! Die Entstehung einer neuen Gesellschaftsordnung im Zeitalter der vernetzten Märkte. – Bern, 2012. – 265 p.
19. Schumpeter J. A. Capitalism, socialism and democracy / J.A. Schumpeter. – New York: Harper & Row, 1942. – 381 p.

REFERENCES

1. Bergson, A. (1914). *Tvorcheskaya evolyutsiya* [Creative Evolution]. Moscow; Saint Petersburg [in Russian].
2. Galchinskiy, A. (2010). Liberalizm – evoliutsiini transformatsii [Liberalism is an evolutionary transformation]. *Ekonomika Ukrainy - Economy of Ukraine*, 6, 23 – 34 [in Ukrainian].
3. Gegel, G. V. F. (1974). *Entsiklopediya filosofskih nauk* [Encyclopedia of the Philosophical Sciences]. (Vols. 1-3). Moscow: Myisl [in Russian].
4. Kindzerskiy, Yu.V. (2013). *Promyslovist Ukrainy: stratehiia i polityka strukturno-tekhnologichnoi modernizatsii* [Industry of Ukraine: strategy and policy of structural and technological modernization]. Kyiv [in Ukrainian].
5. Liashenko, V.I., & Kotov, J.V. (2015). *Ukraina XXI: neoindustrialna derzhava abo „krakh proektu”?* [Ukraine XXI: neoindustrial state or "collapse project"?]. Kyiv [in Ukrainian].
6. Nelson, R., & Uinter, S. (2000). *Evolutsionnaya teoriya ekonomicheskikh izmeneniy* [Evolutionary theory of economic change]. Moscow: Finstatinform [in Russian].
7. Nort, D. (2000). *Instytutsii, instytutsiina zmina ta funktsionuvannia ekonomiky* [Institutions, institutional change and economic performance]. Kyiv: Osnovy [in Ukrainian].
8. Sinergetike – 30 let. Intervyu s professorom G. Hakenom [Synergetics – 30 years. Interview with Professor G.Haken (2000)]. *Voprosy filosofii – The problems of philosophy*, 3, 53-61 [in Russian].

9. Tugan-Baranovskiy, M. (1894). Promishlennyya krizisi v sovremennoy Anglii, ih prichiny i vliyanie na narodnyuyu zhizn [Industrial crises in contemporary England, their causes and impact on people's lives]. Saint Petersburg [in Russian].
10. Tugan-Baranovskiy, M. (1900). Promishlennyya krizisi. Ocherk iz social'noj istorii Anglii [Industrial crises. Outline from the social history of England]. Saint Petersburg: Sklad izdaniy i knizhnyj magazin O. N. Popovoj [in Russian].
11. Haken, G. (1980). Sinergetika [Synergetics]. Moscow: Mir [in Russian].
12. Chebotarov, V.A. (2015). Instytutsionalni ta pryrodnycho-klimatychni chynnyky formuvannia marketynhovoï polityky ahrokhodyniv [Institutional and natural and climatic factors of formation of marketing policy of agricultural holding companies]. Teoretychni ta prykladni pytannia ekonomiky – Theoretical and applied issues of economy, 1 (30), 214 – 223 [in Ukrainian].
13. Chebotarov, V.A. (2011). Derzhavna rehuliatorna polityka innovatsiinoi strukturnoi transformatsii kharchovoï ta pererobnoï promyslovosti [State regulatory policy innovation and structural transformation of the food processing industry]. Luhansk: Luhanskyi natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka [in Ukrainian].
14. Chebotarov, V.A. (2011). Metodolohiia vyznachennia poniattia „Innovatsiino-strukturni protsesy” ta yoho klasyfikatsiia yak zahalnonaukovoï katehorii [Methodology definition „Innovation-structural processes” and its classification as a general scientific category]. Ofitsiyni biuleten – Official Bulletin, 25, 97 [in Ukrainian].
15. Chebotarov, V.A. (2011). Spetsyfikatsiia innovatsiino-strukturnykh protsesiv ta osnovy yikh ekonomiko-matematychnoi otsinky v sotsialno-ekonomichnii sferi [Specification of the innovation-structural processes and the basis of their economic-mathematical assessment in the socio-economic sphere]. Ofitsiyni biuleten – Official Bulletin, 25, 97 [in Ukrainian].
16. Shumpeter, Y. (1982). Teoriya ekonomicheskogo razvitiya [The theory of economic development]. Moscow: Progress [in Russian].
17. Alexander, S. (1927). Space, Time and Deity. London.
18. Fiechter, O. (2012). Die Wirtschaft sind wir! Die Entstehung einer neuen Gesellschaftsordnung im Zeitalter der vernetzten Märkte. Bern.
19. Schumpeter, J. A. (1942). Capitalism, socialism and democracy. New York: Harper & Row.

Одержано 08.02.2016 р.